

การศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าวรรณกรรมและหลักพุทธธรรม
ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เรื่อง “สามัคคีเภทคำฉันท์”
An Analytical Study of the Value of Art Created Language and
Buddhist Doctrine Found in Thai Poetry of Title
“Sa Mak Kee Pait Kham Chan”

พระมหาเฉลิมชัย ชยเมธี*

Phramaha Chalermchai Chayamaythee
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail : nawseng.agg@mcu.ac.th

Received : April 22, 2022

Revised : September 10, 2022

Accepted : November 07, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ (๒) เพื่อศึกษาค้นคว้าทฤษฎีการวิจารณ์ร้อยกรองร่วมสมัย (๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าวรรณกรรมและหลักพุทธธรรมจากบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ตามแนวทฤษฎีการวิจารณ์ร้อยกรองร่วมสมัย และ (๔) เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์มาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน วิธีการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์คือ ศึกษาวิเคราะห์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ ของชิต บุรทัต และตำราเกี่ยวกับทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดีร้อยกรองร่วมสมัย และเอกสารเกี่ยวกับการประพันธ์ฉันทลักษณ์ของไทย แล้วนำสิ่งที่ได้มาสังเคราะห์และวิจารณ์ตามทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดีร้อยกรองร่วมสมัย

ผลการศึกษาพบว่า (๑) บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ มีเค้าโครงเรื่องมาจากชาตก (เรื่องเล่า, เรื่องที่เกิดแล้ว) ในมหาปรินิพพานสูตรพระไตรปิฎก และอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ที่ฉนิกาย มหาวรรค ซึ่งชิต บุรทัต ได้แต่งเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ขึ้น เพื่อมุ่งชี้ความสำคัญของความสามัคคี (๒) ทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดีร้อยกรองร่วมสมัย มีวิธีการวิจารณ์ ๓ วิธี คือ การวิจารณ์โดยใช้ศาสตร์ การวิจารณ์โดยจัดกลุ่มร้อยกรอง และการวิจารณ์แบบผสมผสาน ซึ่งเป็นการวิจารณ์เนื้อหาและแนวคิดในบทร้อยกรอง

* พระมหาเฉลิมชัย ชยเมธี Phramaha Chalermchai Chayamaythee คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

ร่วมสมัย โดยมีหลักการและขั้นตอนในการวิจารณ์ อันประกอบด้วยการศึกษาผลงานและอัตชีวประวัติของกวี การจัดกลุ่มผลงาน การกำหนดขอบเขตการวิจารณ์ การเลือกแนวการวิจารณ์ การวิเคราะห์เนื้อหา และแนวคิด การสรุปและเสนอแนะ (๓) คุณค่าของบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์มี ๓ ด้าน คือ คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านความรู้ คุณค่าด้านสุนทรียภาพในบทร้อยกรอง (๔) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ มี ๖ ประการ ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ สาราณียธรรม ๖ อปริหานิยธรรม ๗ สปัจริยธรรม ๗ เหตุทำความแตกร้างกัน ๑๘ กาลามสูตร ๑๐ (๕) การประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์กับสังคมไทย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักธรรมสำหรับบุคคล และการประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักธรรมสำหรับสังคม

คำสำคัญ : คุณค่าวรรณกรรม ; หลักพุทธธรรม; สามัคคีเภทคำฉันท์

Abstract

The purposes of this research were (1) to study the history of Thai Poetry on title “Sa Mak Kee Pait Kham Chan, (2) to study the theory of criticism of contemporary literature, (3) to analyze Value of Art Created Language and Buddhist based on Thai Poetry on the title “Sa Mak Kee Pait Kham Chan” that followed the theory of criticism of contemporary literature, and (4) to synthesize the doctrine on Buddhism based on Thai Poetry on the title “Sa Mak Kee Pait Kham Chan” for applying it in current Thai society. Methodology used for this research is based on Buddhist texts such as Pali canon or Tipitaka, commentary or Atthakatha, Petition or Dhika, Thai Poetry on the title “Sa Mak Kee Pait Kham Chan” books based on the theory of criticism of contemporary literature, documentary about teaching Thai 7, and books of how to compose Thai prosody to apply what it is synthesized to criticize it based on the theory of criticism of contemporary literature.

The results of the study revealed that (1) The story line of Thai Poetry on the title “Sa Mak Kee Pait Kham Chan” is taken from a Jataka in Mahaparinibbanasuttra on Tipitaka and Sumangalavilasini commentary that Chit Buratat composed for showing the importance of the harmony. (2) There are many theories of literature such as criticism of contemporary poetry literature, criticism of linguistic literature, criticism of psychological literature, criticism of societal literature, criticism of aesthetics literature, criticism of

philosophic literature, and so on. (3) The value of Thai Poetry on the title “Sa Mak Kee Pait Kham Chan” consists of three factors: Literary value, Knowledge value, and aesthetics value. (4) The Buddhist Doctrine found in Thai Poetry in Title “Sa Mak Kee Pait Kham Chan” includes six factors: bases of sympathy or acts of doing favors, states of conciliation, conditions of welfare, qualities of a good man, causes become divided, and how to deal with doubtful matters, (5) The application of the value and the Buddhist Doctrine found in Thai Poetry in Title “Sa Mak Kee Pait Kham Chan” is divided into two factors: application for person, and application for society.

Keywords : The value of art created language; Buddhist doctrine;

Sa Mak Kee Pait Kham Chan

บทนำ

วรรณกรรม เป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ถ่ายทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม การศึกษาวรรณกรรมแต่ละเรื่องทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจ ของยุคสมัยที่ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนผ่านมุมมองของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มีต่อสภาพการณ์เหล่านั้นด้วย วรรณกรรมไทยมีมากมายหลายเรื่อง เช่น ไตรภูมิพระร่วง ลิลิตพระลอ กฤษณาอาสนอน้องคำฉันทน์ อิเหนา ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี เป็นต้น โดยกวีไทยได้พยายามสอดแทรกคำสอน คุณธรรม จริยธรรม และแง่คิดทางปรัชญาไว้ในวรรณกรรมของตนเอง ซึ่งทำให้อ่านวรรณกรรมที่เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ควรที่อนุชนรุ่นหลังจะได้ศึกษาและอนุรักษ์วรรณกรรมอันทรงคุณค่าเหล่านี้ไว้ ส่วนวรรณคดี หมายถึง วรรณกรรมหรืองานเขียนที่ยกย่องกันว่าดี มีสาระ และมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ วรรณคดีจึงเป็นวรรณกรรมที่ถูกยกย่องว่าเขียนดี มีคุณค่า สามารถทำให้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ มีความคิดเป็นแบบแผน ใช้ภาษาที่ไพเราะ เหมาะแก่การให้ประชาชนได้รับรู้ เพราะสามารถยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น รู้ว่าอะไรควรหรือไม่ควร วรรณคดี จึงจัดเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของแต่ละชาติ ดังนั้น ชาติที่เจริญแล้วทุกชาติจะต้องมีวรรณคดีเป็นของตัวเอง และวรรณคดีจะมีมากหรือน้อย ดีหรือเลว ก็แล้วแต่ความเจริญองงามแห่งจิตใจของชนในชาตินั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ วรรณคดีจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ถ่ายทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม การศึกษาหรืออ่านวรรณคดีแต่ละเรื่อง ทำให้มองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจของยุคสมัย ซึ่งผู้ประพันธ์ได้สะท้อนผ่านมุมมองของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มีต่อสภาพการณ์เหล่านั้นด้วย ดังที่ดวงมน จิตรจำนง ได้กล่าวถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิตจากวรรณคดีว่า “วรรณคดีนั้นย่อมสะท้อนให้เห็นภาพของสังคม เนื่องจากสังคมมีส่วนสร้าง

จินตนาการและความรู้สึกของนักประพันธ์ วรรณคดีและสังคมย่อมมีอิทธิพลต่อกัน กวีอาจเป็นตัวแทนความคิดของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือของสังคมทั้งหมด อาจเป็นความคิดที่คล้อยตามหรือรักษาความคิดของสังคม หรือเป็นความคิดที่คัดค้านสังคมก็ได้ และอาจสร้างความคิดใหม่ขึ้นจากการคิดและประสบการณ์ของเขาเอง หรือได้รับกระแสความคิดจากสังคมหรือวัฒนธรรมอื่น ขณะเดียวกัน วรรณคดียังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมในแง่การนำเอาข้อคิดหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อีกด้วย” ดังที่ ขนิษฐา ตันติพิมล ได้กล่าวว่า “วรรณคดีเป็นหนังสือที่กวีมุ่งถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกและจินตนาการตลอดทั้งปรัชญาในพุทธศาสนาให้ผู้อ่านได้ตระหนักและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต”^๑ นอกจากนี้ วรรณคดียังให้คุณค่าด้านภาษา เพราะจะทำให้ทราบถึงความหมายของคำ การใช้ภาษาของแต่ละยุคแต่ละสมัย แต่ละท้องถิ่น รูปแบบการใช้ฉันทลักษณ์แต่ละประเภท คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนาน นิทานพื้นบ้าน คุณค่าด้านอารมณ์ ซึ่งถ่ายทอดความรู้สึกและอารมณ์ด้วยวิธีร้อยเรียงถ้อยคำที่มีชีวิตจิตใจ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม ได้รับรสสุนทรียภาพของวรรณคดี คุณค่าด้านสะท้อนสภาพสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ซึ่งจะถูกสอดแทรกอยู่ในวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ คุณค่าด้านจิตใจ กล่าวคือวรรณคดีจะช่วยขัดเกลาจิตใจและยกระดับจิตใจของผู้อ่านให้สูงขึ้น ทำให้เห็นตัวอย่างของความสุข ความทุกข์ และปัญหาชีวิต ทำให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตมากขึ้น นอกจากนี้ วรรณคดียังได้สอดแทรกหลักธรรมข้อคิด คติสอนใจตัวอักษรอีกด้วย ดังที่ขนิษฐา ตันติพิมลได้กล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดีไว้ว่า วรรณคดีมีคุณค่าหลายประการซึ่งพอจะสรุปคุณค่าของวรรณคดีได้ดังนี้

๑. คุณค่าด้านอารมณ์ วรรณคดีไทยส่วนใหญ่จะให้คุณค่าด้านอารมณ์มากกว่าปรัชญา เพราะกวีมักจะถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ เช่น อารมณ์โศก อารมณ์โกรธแค้น ฯลฯ ซึ่งจัดว่าเป็นรสทางวรรณคดี เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามกวี โดยรสทางวรรณคดีมี ๔ คือ (๑)เสาวรจนีย์ หรือบทชมโฉม เป็นรสแห่งความไพเราะและความงาม (๒)นารีปราโมทย์ เป็นรสแห่งความรักและเกี่ยวพาราสี (๓)พิโรธวาทัง เป็นรสแห่งความโกรธแค้น ตัดพ้อ หรือแสดงความหึงหวง (๔) สัลลาปังคพิสัย เป็นรสแห่งความเศร้าโศก คร่ำครวญ

๒. คุณค่าทางปัญญา วรรณคดีไทยให้คุณค่าด้านปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้ผู้อ่านได้นำแนวคิด ความรู้ ความเข้าใจในชีวิตหรือพฤติกรรมตัวละครมาพิจารณาและเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องได้ เช่น โคลงโลกนิติ สุภาชิตพระร่วง ราชธาธิราช เป็นต้น

๓. คุณค่าทางศีลธรรม วรรณคดีมุ่งยกระดับจิตใจผู้อ่านให้รู้ถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ส่วนใหญ่ วรรณคดีที่มีคุณค่าทางศีลธรรมจะเป็นวรรณคดีทางศาสนาที่ใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเป็นหลัก

^๑ ขนิษฐา ตันติพิมล, ศึกษาวรรณคดีไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามลักษณะคำประพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘).

ในการแต่งหรืออาจสอดแทรกเนื้อหาในวรรณคดี เช่น ไตรภูมิพระร่วง กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ สุภาพษิตพระร่วง เป็นต้น

๔. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วรรณคดีหลายเรื่อง กวีได้นำเอาเรื่องราววีรชนของชาติ ประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัยมาเป็นเนื้อหาในการแต่งวรรณคดี ทั้งนี้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มองเห็นภาพชีวิตของยุคนั้น ๆ ในแง่ที่ประวัติศาสตร์อาจไม่ได้บันทึกไว้ เช่น การแต่งกาย การพรรณนาถึงสภาพบ้านเมือง ตลอดจนถึงยังใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ศิลาลาจารึก ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นต้น

๕. คุณค่าทางวัฒนธรรม วรรณคดีทำให้ผู้อ่านเข้าใจวัฒนธรรมทางสังคมได้เป็นอย่างดี เพราะเรื่องราวในวรรณคดีมักจะมีวัฒนธรรมในสมัยนั้น ๆ ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่อง เช่น ขุนช้างขุนแผน ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ปรากฏในเรื่องมากมายทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในยุคนั้นได้อย่างดี รวมทั้งยังเป็นแหล่งเผยแพร่วัฒนธรรมชาติอื่น ๆ ด้วย เช่น อิเหนา ราชาริธาสามก๊ก เป็นต้น

๖. คุณค่าทางจินตนาการ ทำให้ผู้อ่านได้สรรถรสและมโนภาพตามกวี

๗. คุณค่าทางภาษา วรรณคดีไทยแต่ละสมัย ย่อมมีการใช้ภาษาที่แตกต่างกัน เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษา และภาษาที่ใช้ในนั้น เป็นการเลือกใช้ภาษาอย่างมีศิลปะ ซึ่งทำให้ผู้อ่านมีความสามารถและพัฒนาทางภาษาได้เป็นอย่างดี (๘) คุณค่าทางประสบการณ์ เรื่องราวในวรรณคดีบางเรื่อง ผู้อ่านไม่เคยประสบพบเห็นมาก่อน แต่สามารถเรียนรู้ได้จากวรรณคดี เมื่อผู้อ่านได้อ่านเรื่องราวในวรรณคดีแล้ว จะมีแนวทางในการพิจารณาและแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ดังนั้น วรรณคดี จึงเปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรม เป็นกระจกที่ส่องสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นไปของสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของคนในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้เป็นอย่างดี

กวีเป็นผู้ที่มีกุสโลบายในการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเรียงร้อยถ้อยคำและสำนวน ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองที่ไพเราะ ชวนให้รื่นเริงบันเทิงใจ ทำให้ผู้อ่านเข้าถึงอรรถรสแห่งบทประพันธ์ ด้วยภาษาที่เรียกกันว่าภาษากวี ดังที่เบญจมาศ พลอินทร์(๒๕๒๕,๘๓) ได้กล่าวไว้ว่า ประโยชน์ที่ผู้อ่านได้รับจากการอ่านวรรณคดี มี ๒ ทาง คือ ได้รับความเพลิดเพลินในรสกวีนิพนธ์ และได้รับสัจธรรมด้วยการศึกษาวรรณคดีไทย จึงเป็นการศึกษาวิถีชีวิต สภาพสังคม ขนบธรรมเนียม ความรู้สำนึกคิด รวมไปถึงคุณธรรมจริยธรรม แก่คิดและมุมมองที่สอดแทรกอยู่ในวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ดังที่ เอมอร ชิตตะโสภณ กล่าวถึงการศึกษาวรรณคดีไทยไว้ว่า การศึกษาวรรณคดีไทยเป็นการศึกษาภาษา ความคิดอ่าน วัฒนธรรม และสภาพสังคม แนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า วรรณคดีศึกษาเป็นการศึกษาถึงภาพสะท้อนของความเป็นมนุษย์ทั้งในแง่ชีวิต จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม

วรรณคดีเรื่องหนึ่งซึ่งมีเนื้อหาน่าสนใจ สะท้อนภาพสังคมไทยในปัจจุบันได้ดีเรื่องหนึ่ง ก็คือ สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ ชิต บุรทัต ซึ่งเป็นนิยายคำฉันท์ขนาดสั้น แต่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี มีความงดงามทางวรรณศิลป์ เป็นกวีนิพนธ์ที่มีความงดงาม ใช้ถ้อยคำอย่างละเมียดละไม โอ้อ้ออึ้งการในการใช้แบบแผนฉันทลักษณ์ของกาพย์และฉันท์ เช่น การใช้สัทพจนานุกรมกวีนิพนธ์ที่แต่งบทไหว้ครู หรือการใช้มาลินีฉันท์ และสัทธาฉันท์ แต่งบทขริมขลัง การใช้กาพย์และฉันท์ลักษณะอื่น ๆ ที่ให้อารมณ์ความรู้สึกสอดคล้องกับเนื้อหา อารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน่าหวาดกลัว เกรี้ยวกราด ตกใจ ผาดโผน ลีลาอ่อนไหว โน้มน้ำใจ หรือเศร้าสลับเวท อาจกล่าวได้ว่า เอกภาพของเนื้อหาและรูปแบบฉันทลักษณ์ในสามัคคีเภทคำฉันท์นั้นแต่งได้ดียิ่ง ทั้งยังได้รับการคัดเลือกเป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอนในวิชาภาษาไทยด้วย ถึงแม้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้จะแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็ตาม แต่ยังคงแฝงไว้ด้วยแง่คิดคติเตือนใจให้คนในสังคมรู้จักสามัคคี ไม่หุนหันพลันแล่น โดยชี้ให้เห็นถึงโทษของการแตกความสามัคคี โทษของความขัดแย้งกันในสังคมผ่านวรรณคดีเรื่องนี้ นอกจากนี้ยังแฝงหลักธรรมที่จะทำให้เกิดความสามัคคีกันในสังคมไว้อีกด้วย สามัคคีเภทคำฉันท์นี้ ชิต บุรทัต ได้นำเค้าโครงเรื่องมาจากมหาปริณิพพานสูตร^๒ แห่งพระไตรปิฎก และอรรถกถาสุมังคลวิสาสินี^๓ โดยเล่าถึงกษัตริย์ในสมัยพุทธกาล ทรงพระนามว่า พระเจ้าอชาตศัตรู แห่งแคว้นมคธ ทรงมีวิสัยการพราหมณ์ ผู้ฉลาดและรอบรู้ศิลปศาสตร์เป็นที่ปรีกษาราชกิจทั่วไป ขณะนั้นทรงปรารถนาจะแผ่พระราชอาณาเขตเข้าไปถึงแคว้นวัชชี แต่กริ่งเกรงว่ามีอาจเอาชนะได้ด้วยการส่งกองทัพเข้ารุกราน เนื่องจากบรรดากษัตริย์ลิจฉวีมีความสามัคคีสูง และการปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วยธรรม อันนำความเจริญเข้มแข็งมาสู่แคว้นแคว้น พระเจ้าอชาตศัตรูทรงหาหรือเรื่องนี้เป็นการเฉพาะกับวิสัยการพราหมณ์ จึงเห็นแจ้งในอุบายจะเอาชนะด้วยปัญญา

ปัจจุบัน สังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันทางการเมืองเริ่มมีความขัดแย้งกันมากขึ้น และส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในวงกว้าง เป็นผลทำให้แทบทุกภาคส่วนในภาพรวม เกิดความขัดแย้งอย่างยากที่จะประสานสมานฉันท์กันได้ ดังที่เกษียร เตชะพีระ เขียนบทความลงมติชนรายวันฉบับวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๑ เรื่อง “แนวโน้มสถานการณ์ในอนาคต : ระบอบ” จินตภาพสังคมการเมืองไทยในปัจจุบันน่าสนใจว่า สภาพสังคมไทยมีความขัดแย้งและมีความรุนแรงทางสังคม นอกจากนี้ในรูปของการเอาเปรียบแรงงาน เรามักพบเห็นได้ทั่วไปในรูปของกลุ่มนายทุนผนวกรัฐ กระทำการ รังแก ละเมิด เบียดเบียน แย่งชิงผลประโยชน์ของชุมชน สังคม ในรูปแบบของสงครามการแย่งชิงทรัพยากร ผ่านโครงการและนโยบายสำคัญ ๆ ของรัฐบาลนายทุนเสมอมา ข้อความเหล่านี้เป็นการแสดงถึงความขัดแย้ง ความแตกแยก ความสามัคคีกันอย่างรุนแรงในสังคม โดยมีการต่อสู้กันในเชิงสัญลักษณ์มากขึ้นเนื่องจากแต่ละกลุ่มมีมุมมองและทัศนคติต่างกันอย่างสุดขั้ว

^๒ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๑-๔๑/๗๗-๘๘.

^๓ ที.ม.อ.(บาลี) -/๑๓๑-๔๑/๑๑๕-๑๓๘.

การที่จะศึกษาวรรณคดีให้ได้อรุณรสและเข้าใจเข้าถึงเนื้อหา รวมไปถึงความคิดของผู้ประพันธ์ที่แฝงอยู่ในวรรณคดีอย่างถ่องแท้ชัดเจนนั้น หลักสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องนำมาประกอบในการศึกษาก็คือ การใช้หลักทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดี ซึ่งต้องใช้วิทยาความรู้ด้านทฤษฎีนำมาปรับใช้ประยุกต์ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญ กล่าวคือ การวิจารณ์วรรณคดีเป็นการใช้ศาสตร์แห่งวิทยาการความรู้เชิงทฤษฎีและเป็นทั้งศิลป์แห่งจิตรศิลป์ ที่มีความงดงามในการนำเอาทั้งสองสิ่งมาผสมผสานอย่างลงตัว โดยผู้อ่านต้องใช้ทั้งไหวพริบ ปฏิภาณ และความชำนาญมาประกอบการวิจารณ์วรรณคดี นอกจากนี้ การศึกษาวรรณคดี จำต้องอ่านอย่างไตร่ตรอง พินิจพิจารณาเรื่องทีอ่าน เพื่อบอกให้ได้ว่า เรื่องที่อ่านมีคุณค่าหรือมีอิทธิพลต่อส่วนรวมอย่างไรบ้าง ดังที่ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวว่า การวิจารณ์ที่แท้คือ การพิจารณา ลักษณะของบทประพันธ์ แยกแยะส่วนประกอบที่สำคัญ และหยิบยกออกมาแสดงว่าไพเราะงดงามเพียงใด วิเคราะห์ความหมายของบทประพันธ์นั้น แสดงหลักศิลปะ และแนวคิดของผู้ประพันธ์ เผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ของงานนั้นและชี้ว่าแต่ละส่วนมีความสำคัญต่อส่วนรวมอย่างไร

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์และหลักพุทธธรรมจากบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์” ว่า มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ผู้ประพันธ์ใช้ศิลปะด้านวรรณศิลป์ในการนำเสนออย่างไร และมีวิธีการเล่าเรื่องโดยใช้รูปแบบฉันทลักษณ์พร้อมทั้งสอดแทรกข้อคิดคติธรรมอย่างลงตัวได้อย่างไร นอกจากนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดีร้อยกรองร่วมสมัย เพื่อนำมาวิเคราะห์บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานวิชาการด้านการวิจารณ์วรรณคดีในลักษณะของฉันทลักษณ์เรื่องอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์
๒. เพื่อศึกษาค้นคว้าทฤษฎีการวิจารณ์ร้อยกรองร่วมสมัย
๓. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าวรรณกรรมและหลักพุทธธรรมจากบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ตามแนวทฤษฎีการวิจารณ์ร้อยกรองร่วมสมัย
๔. เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์มาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติความเป็นมา คุณค่าด้านวรรณกรรม และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ โดยได้ศึกษาค้นคว้าบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์^๔ ของชิต บุรทัต ซึ่งเป็นแบบเรียนวรรณคดีไทย สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ และพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เอกสาร ด้านทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดีร้อยกรองร่วมสมัย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมและวรรณคดีและวิธีการประพันธ์ฉันท์ลักษณะของไทย

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าวรรณกรรมและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ สรุปผลของการศึกษา ดังนี้

๑) บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ มีเค้าโครงเรื่องมาจากชาดก (เรื่องเล่า, เรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว) ในมหาปรินิพพานสูตรแห่งคัมภีร์พระไตรปิฎก เล่ม ๑๐ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค และอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ซึ่งนายชิต บุรทัต ได้ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของความสามัคคี เนื่องจากประชาชนในชาติยุคนั้นแตกความสามัคคี อันเป็นผลมาจากวิกฤติการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๑ และกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศชาติ โดยในบทกวีนิพนธ์ ชิต บุรทัต ใช้ฉันท์ลักษณะทั้งหมด ๒๐ ประเภท ประพันธ์เป็นวรรณคดีคำฉันท์ทั้งเรื่อง

๒) ทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดีมีหลายแนว เช่น ทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดีร้อยกรองร่วมสมัย แนวภาษาศาสตร์ แนวจิตวิทยา แนวสังคมวิทยา แนวสุนทรียศาสตร์ แนวปรัชญา เป็นต้น การจะเลือกใช้ทฤษฎีแนวใดเป็นแนวทางสำหรับวิเคราะห์ย่อมขึ้นอยู่กับเนื้อหาของบทกวีนิพนธ์ด้วย

บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นวรรณคดีประเภทคำฉันท์ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ทฤษฎีการวิจารณ์ร้อยกรองร่วมสมัยมาเป็นแนวทางในการวิจารณ์ โดยพิจารณาองค์ประกอบด้านเนื้อหาและแนวคิด ด้านรูปแบบของร้อยกรอง และด้านสุนทรียภาพของร้อยกรองมาเป็นเกณฑ์พิจารณาด้วย ส่วนขั้นตอนการวิจารณ์เนื้อหาและแนวคิดร้อยกรองร่วมสมัยนั้น จะประกอบด้วยการศึกษาผลงานและอัตชีวประวัติของกวี การจัดกลุ่มผลงาน การกำหนดขอบเขตการวิจารณ์ การเลือกแนวการวิจารณ์ การวิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิด และการสรุปและการเสนอแนะ รวมไปถึงการศึกษาลักษณะของรูปแบบของฉันท์ลักษณะและพิจารณาความเหมาะสมในการเลือกรูปแบบของฉันท์ลักษณะที่กวีใช้ในร้อยกรอง นอกจากนี้ ยังศึกษากลวิธีในการวิจารณ์ร้อยกรองร่วมสมัยอีกหลายประการ เช่น การวิจารณ์สุนทรียภาพ

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, แบบเรียนวรรณคดีไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๑).

ในร้อยกรองร่วมสมัย ได้แก่ การวิจารณ์สุนทรียภาพในคำ (เสียงของคำ การเล่นคำ จังหวะและลีลาของคำ) และการวิจารณ์สุนทรียภาพในความ (ภาพพจน์ สัญลักษณ์ รสวรรณคดี และโวหาร) เป็นต้น รวมไปถึงกลวิธีการวิเคราะห์แก่นเรื่องและแนวคิดในคำประพันธ์ การวิเคราะห์ด้านจินตภาพ (การแสดงภาพ การแสดงอารมณ์ การแสดงความคิด) การวิเคราะห์เสียงและคำ ได้แก่ เสียง การเล่นเสียงสัมผัสทั้งการเล่นเสียงสัมผัสสระ การเล่นสัมผัสพยัญชนะ (สัมผัสอักษร) และการเล่นเสียงวรรณยุกต์ รวมถึงการสรรคำ การเล่นคำ การเล่นคำภัพภาพ การเล่นคำซ้ำ, การซ้ำคำ ซึ่งทำให้สามารถเข้าถึงเนื้อหา จุดประสงค์ ความคิดจินตนาการของผู้ประพันธ์ และนำสิ่งที่ได้ศึกษามารวบรวมในแง่มุมต่าง ๆ ตามลักษณะของวรรณคดีได้ ทำให้เกิดความตระหนักในคุณค่าแห่งวรรณคดี

๓) **คุณค่าของบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์** มี ๓ ด้าน คือ คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านความรู้ คุณค่าด้านสุนทรียภาพในบทร้อยกรอง ซึ่ง**คุณค่าด้านวรรณศิลป์**นั้นประกอบด้วย โครงเรื่อง (Plot) สารัตถะหรือแก่นเรื่อง (Theme) ตัวละคร (Characters) ฉาก (Setting) บทสนทนา (Dialogues) **คุณค่าด้านความรู้** ได้แก่ ความรู้ด้านการใช้คำยืมภาษาบาลีสันสกฤตในบทร้อยกรอง ความรู้ด้านการเมือง การปกครองในสมัยพุทธกาล ความรู้ด้านกลวิธีการประพันธ์ ความรู้ด้านการใช้ราชาศัพท์ ส่วน**คุณค่าด้านสุนทรียภาพในบทร้อยกรอง** ได้แก่ สุนทรียภาพในคำ สุนทรียภาพในความ (ภาพพจน์ รสวรรณคดี และโวหาร)

ชิต บุรทัต ใช้ฉันทลักษณ์ชนิดต่าง ๆ ๑๘ ชนิด กับกาพย์อีก ๒ รวมเป็น ๒๐ ชนิด ซึ่งประกอบไปด้วย กมลฉันท, กาพย์ฉันท, จิตรปทาฉันท, โตฎกฉันท, ฤชงคประยาตฉันท, มาถกฉันท, มาลินีฉันท, วสันตติลกฉันท, วัณโณฉันท, วิชขุมมาลาฉันท, สัททวิภักติฉันท, สัทธาฉันท, สาลินีฉันท, สุรางคนางค์ฉันท, อินทวิเชียรฉันท, อินทรวงศ์ฉันท, อธิสังฉันท, อุษาติฉันท, อุปุณฺณิตาฉันท และอุเปนทวิเชียรฉันท ในการประพันธ์บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ โดยเลือกใช้ฉันทลักษณ์ให้เหมาะสมกับเนื้อหาในแต่ละตอน โดยสังเกตเห็นว่าน้ำเสียงของกาพย์กลอนมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าข้อความ น้ำเสียงของกาพย์กลอนเป็นดนตรีชนิดหนึ่งที่สามารถทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความรู้อึ้งและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ในบทกวีนิพนธ์ได้ ฉันทลักษณ์บางชนิดมีทำนองลีลาจังหวะคึกคักรวดเร็ว บางชนิดมีทำนองกระชับตื้นตัน บางชนิดมีทำนองสละสลวยเพราะพริ้ง เช่น ใช้สัททวิภักติฉันทในตอนต้นเรื่องเป็นบทไหว้ครูซึ่งถือเป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์และการแสดงออกถึงความเคารพต่อสิ่งปุชนียบุคคลและปุชนียวัตถุ และเป็นการรำลึกถึงพระคุณครูบาอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ เป็นต้น

๔) **หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์** มี ๖ ประการ ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ สาราณียธรรม ๖ อปริหานิยธรรม ๗ สัมปยุตธรรม ๗ เหตุทำความแตกร้าง ๑๘ กาลามสูตร ๑๐ โดยในด้าน**หลักสังคหวัตถุ ๔** คือการนำหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีมาเป็นหลักทำการสงเคราะห์ เป็นเหตุให้อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข ประกอบด้วย (๑) ทาน

การให้ (๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ การมีวาจาเป็นที่รัก หรือวาจาซาบซึ้งใจ (๓) อัถถจริยา การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ (๔) สมานัตตตา การวางตัวให้เหมาะสม

ด้านหลักสาราณียธรรม ๖ เป็นการนำหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน และก่อให้เกิดความสามัคคีมาเป็นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มี ๖ ประการคือ (๑) เมตตาทายกรรม การตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง กล่าวคือการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๒) เมตตาวิจิตรกรรม การตั้งเมตตาวิจิตรกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง กล่าวคือการช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๓) เมตตาตามโนกรรม การตั้งเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง กล่าวคือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี (๔) สาธารณโภคิตา การแบ่งปัน เมื่อได้สิ่งใดมา ก็แบ่งปันกัน (๕) สีลสามัญญุตตา การมีศีลบริสุทธิ์เสมอกัน กล่าวคือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ (๖) ทิฏฐิสามัญญุตตา การมีทิฏฐิดีงามเสมอกัน กล่าวคือมีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ด้านหลักอปริหานิยธรรม เป็นการนำหลักธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวมาใช้สำหรับบริหารบ้านเมือง มี ๗ ประการ คือ (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้ (๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง (๕) บรรดากุลสตรีกุลมารีทั้งหลายให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหงหรือฉุดคร่าขึ้นใจ (๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกเมือง และมีปล่อยยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป (๗) จัดให้ความอารักขา คุ่มครองป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แคว้นที่มาแล้ว พึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก

ด้านหลักสัปปุริสธรรม ๗ เป็นการใช้หลักธรรมของสัตบุรุษหรือคุณสมบัติของคนดีมาช่วยในการวิเคราะห์ทั้งบุคคล ทั้งชุมชน สังคม และเหตุการณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดความรอบรู้ รอบคอบ มี ๗ ประการคือ (๑) ธัมมัญญุตตา รู้จักเหตุ (๒) อัถถัญญุตตา ความรู้จักอรรถ รู้จักผล (๓) อัถถัญญุตตา ความรู้จักตน (๔) มัตตัญญุตตา ความรู้จักประมาณ (๕) กาลัญญุตตา ความรู้จักกาลเทศะ (๖) ปริสัจญุตตา ความรู้จักบริษัท (๗) ปุคคลัญญุตตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตตา ความรู้จักบุคคล

ด้านสาเหตุทำความเข้าใจ ๑๘ เป็นการชี้ให้เห็นต้นเหตุแห่งการแตกความสามัคคี ได้แก่ (๑) แสดงสภาพมิใช่ธรรม ว่าเป็นธรรม (๒) แสดงธรรมว่า สภาพมิใช่ธรรม (๓) แสดงสภาพมิใช่วินัย ว่าเป็นวินัย (๔) แสดงวินัยว่า สภาพมิใช่วินัย (๕) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงภาสิตมิได้ตรัสไว้ ว่าพระตถาคตทรงภาสิตตรัสไว้ (๖) แสดงสิ่งที่พระตถาคตได้ทรงภาสิต ตรัสไว้แล้ว ว่าพระตถาคตมิได้ทรงภาสิตมิได้ตรัสไว้ (๗) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงประพจน์มาว่า พระตถาคตทรงประพจน์มา (๘) แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงประพจน์มาว่า พระตถาคตมิได้ทรงประพจน์มา (๙) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้ว่า พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ (๑๐) แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ว่า พระตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้ (๑๑) แสดงอาบัติว่า มิใช่อาบัติ (๑๒) แสดงสิ่งมิใช่อาบัติว่า เป็นอาบัติ (๑๓) แสดงอาบัติเบาว่า อาบัติหนัก (๑๔) แสดงอาบัติหนักว่า อาบัติเบา (๑๕) แสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่า อาบัติหาส่วนเหลือมิได้ (๑๖) แสดงอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ว่า อาบัติมีส่วนเหลือ (๑๗) แสดงอาบัติชั่วหยาบว่า อาบัติไม่ชั่วหยาบ (๑๘) แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า อาบัติชั่วหยาบ.

ด้านกาลามสูตร ๑๐ เป็นพระสูตรที่แสดงหลักแห่งความเชื่อ โดยไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างมกมาย แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีเสียก่อนแล้วจึงค่อยเชื่อ มี ๑๐ ประการ^๕ คือ (๑) มา อนุสสวเนน - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา (๒) มา ปรมปราย - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา (๓) มา อิติกิราย - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ (๔) มา ปิฎกสมปทานเนน - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (๕) มา ตกุกเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (๖) มา นยเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (คาดคะเน) (๗) มา อาการปริวิตกเกน - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล (๘) มา ทิฎฐินิฆมานกขนติยา - อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว (๙) มา ภพพรูปตา - อย่าปลงใจเชื่อมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ (๑๐) มา สมโณ โน ครุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

๕) การประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทกวีนิพนธ์เรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์กับสังคมไทย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักธรรมสำหรับบุคคล และการประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักธรรมสำหรับสังคม ในส่วนของการประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักธรรมสำหรับบุคคล นั้น พบว่า วรรณคดีคำฉันท์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์มีอิทธิพลอย่างมากต่อผู้อ่านและนักประพันธ์ในยุคหลังในด้าน (๑) การปลูกฝังทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับการศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกทักษะทางด้านภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการประพันธ์บทกวีนิพนธ์ประเภทวรรณคดีคำฉันท์ ทำให้ผู้อ่านหรือนักประพันธ์ได้รับแนวคิดเกี่ยวกับการเลือกฉันทลักษณ์ที่เหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่องที่จะประพันธ์ในแต่ละตอน ทำให้ได้เรียนรู้ลักษณะและกฎเกณฑ์ในการแต่งบทประพันธ์ของฉันทลักษณ์แต่ละ

^๕ อจ.ต.ก.(ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕-๒๖๓.

ประเภท ทำให้ได้ความรู้วิธีการใช้ภาษาบาลีสันสกฤตในบทประพันธ์ ทำให้มีวิธีคิดในการวางโครงเรื่อง สำหรับการแต่งบทกวีนิพนธ์ และทำให้มีแบบแผนในการวางระเบียบการประพันธ์บทกวีนิพนธ์ประเภท คำฉันท์ (๒) การจุดประกายความคิดและวิถีชีวิตของผู้อ่านในการจะเริ่มต้นเขียนบทกวีนิพนธ์ ทำให้ผู้อ่าน เปลี่ยนแนวความคิดหรือเปลี่ยนชีวิตของตนเองได้ ด้วยได้สัมผัสกับบทกวีนิพนธ์ของชิต บุรทัต ที่ใช้ ฉันทลักษณ์มากมายหลายประเภทเป็นเค้าโครงในการประพันธ์ทั้งเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งหากนักเขียน ผู้คิดจะเริ่มเขียนบทกวีนิพนธ์จะสามารถใช้เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์นี้เป็นต้นแบบในการเขียนได้ แสดงให้เห็นว่า บทกวีนิพนธ์นี้สามารถสร้างอารมณ์ร่วม สร้างจินตนาการ สร้างสะท้อนใจสะท้อนอารมณ์ได้ และส่งผลให้นักอ่านหรือนักเขียนบางคนเกิดแรงบันดาลใจ ที่จะ “สร้างผลงานบทกวีนิพนธ์ของตนขึ้นมาบ้าง” โดยอาศัยแนวคิดในการประพันธ์ เนื้อหา และรูปแบบ จากเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์นี้เป็นแนวทางหรือ ใช้เป็นวัตถุดิบเพื่อสร้างผลงานบทกวีนิพนธ์ของตนเอง **ในส่วนของการประยุกต์ใช้คุณค่าและหลักธรรม สำหรับสังคมนั้น** บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับสังคมใน ๓ ลักษณะ คือ (๑) ด้านรูปธรรมและนามธรรม (๒) ด้านสังคมมีอิทธิพลต่อนักเขียน และ (๓) ด้านนักเขียน มีอิทธิพลต่อสังคม **โดยในด้านรูปธรรมและนามธรรมนั้น** บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสังคมในด้านรูปธรรม โดยแสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในสังคมในยุคสมัยพุทธกาล ส่วนด้านนามธรรมนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในด้านค่านิยมของคนในสังคม ยุคพุทธกาล เช่น ระบบการเมืองการปกครองของกษัตริย์ลิจฉวี เป็นต้น ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้ประพันธ์เองที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการแสดงออกทางความเชื่อและความรู้สึกที่มนุษย์มีต่อสังคม

ด้านสังคมมีอิทธิพลต่อนักเขียน ผู้ประพันธ์ทั้งวรรณกรรมหรือวรรณคดีหรือบทกวีนิพนธ์ เป็นสมาชิกของสังคม จึงย่อมจะได้สัมผัสและได้รับอิทธิพลด้านการประพันธ์จากสังคมในด้านวรรณกรรม ด้านขนบประเพณี ด้านการศาสนา ด้านปรัชญา ด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสิ่งกำหนดทิศทาง และแนวโน้มของวรรณกรรม วรรณคดี และบทกวีนิพนธ์ ซึ่งชิต บุรทัตก็ได้รับแรงบันดาลใจของการแต่ง สามัคคีเภทคำฉันท์มาจากการที่ตนได้อ่านพระราชนิพนธ์คำนำในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในอิลราชคำฉันท์ บทประพันธ์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) เมื่อครั้งบรรดาศักดิ์เป็น หลวงสารประเสริฐ ในตอนท้ายของพระราชนิพนธ์คำนำ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชวโรกาสแก่ผู้สนใจในทางการประพันธ์ร้อยกรอง ประพันธ์หนังสือขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อให้พระองค์ทรงตรวจแก้ไข้แนะเพื่อประโยชน์แก่การประพันธ์กวีนิพนธ์ของไทยต่อไป นอกจากนี้อิทธิพล ด้านศาสนาที่ส่งผลให้ชิต บุรทัตได้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาสอดแทรกไว้ในบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคี เภทคำฉันท์เช่นกัน เช่น หลักธรรมเรื่องอปปริหานิยธรรม หรือบทไหว้ครู (ประณามพจน์) เป็นต้น

ด้านผู้ประพันธ์มีอิทธิพลต่อสังคม บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ มีอิทธิพลต่อสังคม ในลักษณะที่เป็นการเตือนสติและเป็นคติสอนใจให้คนในสังคมได้เห็นโทษของการแตกความสามัคคีและมองเห็นประโยชน์ของการสามัคคี รวมไปถึงการโน้มน้าวให้สังคมได้มองเห็นความสำคัญของการใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล สอนให้อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน จะจนใจเอง เหมือนกับที่กษัตริย์ลิจฉวีไว้เนื้อเชื่อใจวัสสการพราหมณ์จนทำให้ต้องเสียเมืองแก่พระเจ้าอชาตศัตรู และยังต้องสูญเสียมิตรภาพที่เคยมีต่อกันระหว่างเจ้าลิจฉวีด้วยกันเองอีกด้วย นอกจากนี้ บทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ยังได้รับการบรรจุเป็นแบบเรียนวรรณคดีไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โดยกระทรวงศึกษาธิการ โดยใช้ชื่อว่า “แบบเรียนวรรณคดีไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เรื่องสามัคคีเภท คำฉันท์” และยังเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในปัจจุบันนี้ (พ.ศ.๒๕๖๒) โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้บรรจุบทกวีนิพนธ์นี้ไว้ในหลักสูตรภาษาไทยในชื่อว่า “สามัคคีเภทคำฉันท์” หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖” ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ด้านการคิดวิเคราะห์ ในการถอดความวรรณคดีคำฉันท์ประการหนึ่ง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ลักษณะคำประพันธ์ชั้นต้นลักษณะแต่ละประเภทประการหนึ่ง เพื่ออนุรักษ์ภาษาไทยประการหนึ่ง และเพื่อเผยแพร่หลักธรรมที่ปรากฏในบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ให้แพร่หลายประการหนึ่ง เพื่อสะท้อนให้เห็นประโยชน์ของความสามัคคีและโทษของการแตกความสามัคคีประการหนึ่ง และเพื่อสะท้อนให้เห็นภาพของการปกครองที่แตกต่างกันอันส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในบ้านเมืองประการหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลบทกวีนิพนธ์เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ ซึ่งเป็นวรรณคดีประเภทคำฉันท์ ผู้วิจัยจึงขอเสนอเป็นข้อเสนอแนะเพื่อยกระดับการศึกษาวรรณคดีในมิติที่หลากหลายขึ้นตามประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

ในด้านข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ควรศึกษาเพิ่มเติมทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับฉันทลักษณ์ของไทยประเภทต่าง ๆ เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เป็นต้น และทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและภาษาบาลีสันสกฤต เพื่อที่จะสามารถเข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาสาระของบทกวีนิพนธ์ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทคำฉันท์ได้ ควรยกระดับการศึกษาวรรณคดีคำฉันท์หรือบทร้อยกรองว่าเป็นการศึกษาเพื่อเรียนรู้ภาษาไทยในระดับที่สูงขึ้นไปมากกว่าที่จะคำนึงถึงวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง เนื่องจากภาษาวรรณคดีคำฉันท์มีการใช้ภาษาไทยระดับสูง การศึกษาค้นคว้าจึงเป็นการศึกษาเรียนรู้กฎระเบียบตั้งแต่เรื่องอักษร สระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ ครุ ลหุ รวมไปถึงกลวิธีการเลือกประเภทฉันทลักษณ์ กลวิธีการวางโครงเรื่อง การเลือกใช้คำประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในคำร้อยกรองไทย

ทุกประเภท ทั้งยังเป็นการเรียนรู้ศัพท์บัญญัติของคำประพันธ์ของภาษาที่ถูกร้อยกรองขึ้นด้วย และควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสามัคคีทั้งในสถานศึกษา ชุมชน วัด หรือหน่วยงานราชการ เช่น การสร้างเครือข่ายหรือจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ภาษาไทย เป็นต้น และจัดให้มีกิจกรรมประกวดบทร้อยกรองประเภทต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะด้านการประพันธ์บทร้อยกรองของสมาชิกในภาคีเครือข่าย

ในด้านข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ควรศึกษาวิจัยที่ต้องนำองค์ความรู้ที่ได้ไปบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอน และสร้างรูปแบบหรือโมเดลเพื่อพัฒนาชุมชนหรือสังคมให้มากขึ้น และควรศึกษาวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมที่เกี่ยวข้องและสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

ในด้านข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาค้นคว้าวิจัยวรรณคดีคำฉันท์ เรื่องอื่น ๆ ของชาติไทยในทุกมิติ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี การใช้ภาษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ แล้วนำมาบูรณาการเป็นองค์ความรู้ใหม่โดยการสร้างรูปแบบหรือโมเดลขึ้นจากสิ่งที่ได้ศึกษาวิจัย เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ เผยแพร่ภาษาไทย เพื่อเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ ชาติไทยด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของไทยในแต่ละยุคสมัยผ่านวรรณกรรมและวรรณคดี เพื่อเข้าใจ บทบาทของศาสนาที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนในสังคม และเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยให้อยู่คู่ ชาติไทยตลอดไป

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. **แบบเรียนวรรณคดีไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เรื่องสามัคคีเภท คำฉันท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๑.
- กระแสร มาลาภรณ์. **วรรณคดีวิจักษ์ณ์และวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร : ประมวลการพิมพ์. ๒๕๐๙.
- _____. **วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๒๒.
- _____. **แลลอดวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.
- _____. **บทสัมภาษณ์วันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๖**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- _____. **วรรณคดีวิจารณ์** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.
- กรมศิลปากร. **บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. ๒๕๐๒.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ: **หลักภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. พระนคร: โรงพิมพ์ครูสภา, ๒๕๑๐.
 ขนิษฐา ตันติพิมล. **ศึกษาวรรณคดีไทยสมัยกรุงสุโขทัย-กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามลักษณะคำประพันธ์**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

คณาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย ๗ (วรรณคดีวิจารณ์
 สำหรับครู)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๙.

คณาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. **การใช้ภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๕.

จิตรลดา สุวัตติกุล, รศ., **วรรณคดีวิจารณ์แนวสุนทรียศาสตร์**. เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาไทย ๗.

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาสุมังคลวลลิตี ภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระสุตตันตปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณ-
 ราชวิทยาลัย เล่ม ๘, ๑๐, ๒๐, ๒๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๓๙.

A. F Scott. **Literary Terms**. London. Macmillan, 1967.

P. Moreau. **La critique litteraire en France**. Paris. Collin, 1966 .

Roger Fowler. **A Dictionary of Modern Critical Terms**. London. Rontledge and Kegan
 Paul, 1973.

Webster's Third New International Dictionary. U.S.A. : G & C Merriam Company, 1981.

เกษียร เตชะพีระ. กรุงเทพมหานคร. (ออนไลน์). แหล่งที่มา:<http://www.tissiam.com/archives/947>
 [๒๘ มีนาคม ๒๕๕๑]

<http://www.gotoknow.org/posts/280111>

<http://www.chanpradit.ac.th/~surang/Poem.html>

http://www.baanjomyut.com/library_3/extension-3/harmonious/index.html

[http://www.royin.go.th/dictionary/\(online\)](http://www.royin.go.th/dictionary/(online))

<http://www.watmoli.com/poetry-chapter5/old-verse/51361.html>